

ЗА ПО-ХУМАНИСТИЧНА ТРАДИЦИОННО- ИНОВАЦИОННА ОБРАЗОВАТЕЛНО-ВЪЗПИТАТЕЛНА СТРАТЕГИЯ У НАС

**(КОНЦЕПТУАЛНА РАЗРАБОТКА В ПОМОЩ НА
ПОДГОТОВКАТА НА НОВ ЗАКОН ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО)¹⁾**

Любен Димитров
Фондация „Човещина“

Резюме. В публикацията се предлага концептуална разработка на автора, в която той аргументира убеждението си и защитава необходимостта от една по-хуманистична, традиционно-иновационна образователно-възпитателна стратегия у нас при подготовката на новия закон за образованието.

Keywords: education, up-bringing, training, humanistic, traditional, innovative, strategy, act, complete program, inter-relation, factors, family, school, media, society

Като една от основните функции на обществото, респективно на държавата, образованието, в качеството на тяхна подсистема, винаги е било повече или по-малко проява на тяхното равнище за цивилизованост. Кардиналните проблеми на човечеството, стремящо се към по-хуманно общество, обикновено са рефлектирани по своеобразен начин в образованието и възпитанието на младите поколения. Всяка човешка общност, вярна на традициите си, но и стремяща се към нещо ново, е виждала в лицето на следващите поколения приемника и продължителя на своите идеи и дело към нещо по-добро, вярвала е, че това, което тя не е успяла да направи, ще го постигнат потомците. В такъв смисъл – истинската грижа за създаване на по-благоприятни условия в обществото за подготовката и възпитанието в хуманистичен дух на младото поколение при съчетаване на традиция и настояще може и следва да бъде разглеждана и като грижа за тържеството на каузата на предците, предполагаща не само знания, но и възпитание, на което специално акцентува и държавният глава Р. Плевнелиев в официалното си слово на Националния ни празник на 03.03.2014 г. Той беше категоричен, че: „освен знание, трябва и възпитание“⁽²⁾, което е твърде показателно не само за него лично, а и за институцията на държавната ни власт.

Следва да се отчита обстоятелството, че резките промени и преходи, силните сътресения и кризи в обществото, повече или по-малко, винаги са имали

своя негативен отзвук във възпитанието и образованието на младите хора. Оттук и необходимостта да се търсят възможно по-добри решения, съчетаващи непреходното в добрата традиция с нейното иновационно развитие, обогатяване и продължаване, в т.ч. сега, съобразно стратегия „Европа 2020“.

Настоящата разработка цели да провокира научна дискусия, която да генерира градивни предложения в хода на подготовката на новия закон за образованието.

1. Промените в българското общество и тяхната рефлексия във възпитанието и поведението на учащите се

1.1. Преходът към по-демократично общество, от една страна, както сме констатирани с обосновки и в други публикации, доведе до нови нагласи и очаквания у учащите се:

- разбраха го като по-голяма свобода;
- като засилване на доброволно-избирателния характер за своята дейност, в т.ч. в учебната работа;
- видяха в новите условия и промени опора за преодоляване на опека на училището и в семейството, където и доколкото са чувствали такава;
- породиха надеждата и се засили увереността в по-добрия шанс и по-бързото преуспяване в живота;
- всичко това повиши тяхното самочувствие, а в редица случаи засили и тяхната мотивация за самоутвърждаване, което е безспорно положителен факт.

Същевременно преходът към по-демократично общество, към по-свободна и автономна личност беше разбран и използван от немалка част от учащите се като позволяващ възприемане и водене на начин на живот, влизащ в рязко противоречие с истинските демократични и хуманистични ценности, а именно:

- подценяване или изобщо неизпълнение на училищните задължения, в т.ч. с физическо неприсъствие в училище;
- демонстриране на поведение в училище, на улицата, в забавно-увеселителните заведения, стадионите и на други обществени места, незачитащо елементарните норми и изисквания на съответните институции;
- нараства броят на учащите се с тенденция за снижаване на възрастовите граници, които участват в противообществени прояви, някои от които имат престъпен и агресивен характер, в т.ч. кражби с взлом и участие в убийства;
- застрашаващи размери придобиват сред учащите се такива антихуманни явления като наркоманията, проституцията, футболното хулиганство и участието в някои религиозни секти, които водят до духовно и физическо деградиране и погубване на млади хора;
- налице са случаи, от една страна, като типични прояви на ксенофобия и расизъм, а от друга – на подчертан национален нихилизъм.

1.2. Причините за всичко това са много и различни, но главната и обобщаващата е, че не само икономическата, но и моралната криза и противоречия в обществото осезаемо и по своеобразен начин рефлектират и като противоречия и кри-

за при младото поколение, при неговото възпитание и поведение. Съществените измерения и проекции на тези причини придобиват особена важност и значение при дехуманизиране на възпитанието и образованието сега в три направления:

– първо, налице е ценностен вакуум в съзнанието на учениците по отношение на истинските стойности в техния духовен живот, в т.ч. относно представата им за хуманистичния идеал на човека, който биха могли да имат предвид и към който биха се стремили в своя живот. Това при децата и юношите, с които в периода на прехода се подценява училищното възпитание, е особено тревожно. Отсъствието на притегателен идеал за човека и обществото при тях често се проявява като безпомощност и води до твърде объркани светогледни ориентации и действия;

– второ, впечатляващи са затрудненията и сътресенията сред учащите се, които произтичат по-директно от кризисното състояние на икономиката и недоимъка в доминиращата част от семействата, особено на фона на отделни бързо забогатяващи семейства, чието превъзходство често се демонстрира от техните деца. Поляризацията „бедни – богати“ в училищни условия е вече социален факт, пораждащ проблеми със силно негативен възпитателен резонанс;

– трето, в тясна връзка с всичко това и като негово последствие все повече млади хора в своя ориенталски (в негативен смисъл) прагматизъм стигат до заключението и мотивират своето поведение, жизнени планове и стремежи, в които по-високото образование губи своя престиж и доскорошни приоритети. Нараства относителният дял сред младежите, в т.ч. сред учащите се, за които „прагматично-престижният начин на живот“ е по посока на бързо преуспяващия индивид извън полезния за другите и за обществото труд, неизключвайки и търговията с наркотици и оръжие, хазарта, проституцията, успешните значими кражби и други деморализиращи начини за бързо преуспяване.

Определено може да се каже, че в настоящия момент възпитанието и образованието на младото поколение у нас протичат при нови социални реалности, съобразяването с които е особено необходимо, с оглед постигането на тяхната по-голяма социална ефективност в истински демократичен и хуманистичен дух и обхващайки в училище съгласно стратегия „Европа 2020“ цялото това поколение. Целесъобразно е по редица причини – научно-образователни, общокултурни, демографски и др. – към задължителното основно образование да се преосмисли възстановяването на досегашния VIII клас, защото задължителна десетилетка ще е далеч във времето, а предучилищната подготовка добре се предвижда да започва по-рано, но по-добре е това сега да става на 5, а не на 4 години.

2. Образователно-възпитателният процес и дейност – адекватни на новите условия

2.1. Една система на образователно-възпитателния процес и дейност, ориентирана към новите условия и особено към перспективното развитие на гражданското общество през новия, XXI век, на който посветих Обръщението за един по-хуманен свят, предполага, отчитайки някои съвременни тенденции, и по-хуманистични

възпитателни идеи, по-яркото очертаване на параметрите на тази система в следните теоретико-методологически съдържателни направления и аспекти:

- във философско-методологически аспект – целево ориентиране не към едностранчив и ограничен, а към цялостно и хармонично развиващ се млад индивид, към физически здрава, конкуренто-дееспособна и автономна личност, овладяна от хуманистичния идеал за човека като най-висша ценност, на основата на научен светоглед и плуралистичен подход към всички общочовешки и национални добродетели, в т.ч. християнските и на другите хуманистични вероизповедания;

- в социално-педагогически аспект – в процеса на целенасочено осъществяването социално формиране на младия човек, разумно овладяваната му социализация и енкултурация предполага на него да се гледа и към него да се подхожда и като към част от диференцирани групови обекти на въздействие и общности, но преди всичко като към индивидуални субекти на това формиране, водещо до пробуждането и развитието на креативно-евристичното начало у всеки индивид;

- в психологически аспект – постигане на оптималното, на максимално възможното при дадените конкретни условия вътрешно единство и синхрон в развитието на интелектуалната, емоционалната и волевата сфера на младата личност, в нейната интегритетна структура и индивидуална организация като субект;

- в аксиологически аспект – цялостната организация и провеждане на образователно-възпитателния процес да осигурява условия за оптимално акумулиране при развитието и енкултурирането на индивида създадените от човечеството културни ценности, както и екологически съхраняваните ценности на природната среда;

- в социално-практически, в т.ч. в социално-икономически аспект – подготовката и възпитанието на младия човек да са прагматично ориентирани, да водят до неговата своевременна и конкурентоспособна реализация в условията на общество с пазарна икономика, за по-ускорено превръщане на неговите потенциални заложби и възможности в реален факт на действителността.

2.2. Всичко това в съдържателен план може да се конкретизира и организационно да се постига (на първо място чрез необходимото обогатяване, структуриране и усъвършенстване от съответните специалисти на учебното съдържание), актуализирайки по-адекватно съвременните научни, технически и технологически потребности и постижения учебната документация – учебния план, относно по-целесъобразната темпорална структура на учебната година и особено по отношение на различните учебни предмети – програми, учебници и помагала, в т.ч. възползвайки се от по-добрите и модерни възможности на електрониката, на нейните носители.

Сега, когато се отива към по-значимо преработване на учебниците за учащите се у нас (но не с неограничен брой варианти учебници по изучаваните предмети), добре би било, с оглед на по-нататъшния цивилизационен прогрес на България,

Европа и света, усилията на педагозите (с различни профили специалности), на психолозите и специалистите от другите области на науката и образованието да се насочат към по-ефективно формиране и развитие на масовото съзнание у младите поколения, които са бъдещето на света, за неговото хуманизиране приоритетно по отношение на решаването на проблемите за: бедността и чудовищната социално-имуществена поляризация и дисхармония като съвременна реалност, нейните причини и възможна степен за преодоляване; екологичната среда и необходимостта от нейното безалтернативно опазване; по-перспективното (в т.ч. безопасно) решаване на енергийния проблем; безкомпромисното отразяване на обективната историческа истина у нас и за света; много по-хуманното и отговорно решаване под егидата на ООН на проблемите за мира и войната; необходимостта интелектуалната революция да бъде последвана от морална революция; в микро- и в макрокосмически план – безопасното разкриване на тайните на генома и миролюбивото навлизане в Космоса; отговорността за по-справедливо решаване на всички повече или по-малко значими проблеми, които излизат на дневен ред при цивилизационния прогрес на съвременния глобазиращ се свят.

2.3. От първостепенна необходимост и важност при подготовката и приемането на нов, ако не Закон за просветата, то Закон за училищното образование и предучилищно възпитание и подготовка (това наименование на закона отразява много по-точно и по-подходящо от предлаганите досега, като адекватност на природата на съответните процеси, дейности и образователни статуси), за да осигурява иновационно възстановяване на възпитателната традиция в българското училище, а така също за постигане на доминиращо и по-ефективно възпитание и подготовка в предучилищната възраст преди встъпване на детето в първи клас на училището, без да му „липсват в народопсихолого-педагогически смисъл първите седем години“, преминали в семейството и в предучилищни институции. Именно абдикирането от възпитанието в българското образование, в нашето училище през годините на прехода е един от най-големите негови недостатъци, довели до особено негативни прояви при децата и учащите се у нас.

Ето защо през последните две десетилетия позицията си по традиционно-иновационните промени в образованието, в контекста на съвремението ни и по повод навлизането в новия век, съм изразявал няколко пъти на авторитетни научни форуми в присъствието и с участието на учени, просветни дейци и отговорни ръководни субекти от национален и международен (по линия на ЮНЕСКО) мащаб, както и в периодичния печат. Получавах съм (налага се да го споделя) адмирации под различна форма за мотивиране и отстояване, в духа на българската и общочовешките традиции, на значимостта на възпитанието в системата на образованието и обществото.

Първия по-значим опит направих в основния доклад, който изнесох на организираната от Министерството на образованието, науката и технологиите (МОНТ) и Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ (ФП) на 2 и 3 април

1996 г. Национална научна конференция с около 600 научни и просветни дейци на тема „Национални традиции, общочовешки ценности и съвременни тенденции във възпитанието и образованието“³⁾, на която стигнах до концептуален тезис за възпитанието и образованието при новите условия, някои от основните положения на който залегнаха в Концепцията за развитие на средното образование, приета от правителството през 1996 г. В началото на 1997 г. обаче правителството се смени и Концепцията беше изоставена.

Вторият опит направих по време на публичната дискусия (Образованието на XXI век – национални проекции, 1998) на 19 декември 1997 г. по доклада на Жак Делор „Образованието – скрито съкровище“, организирана от МОН, Националната комисия на Република България за ЮНЕСКО, СУ „Св. Кл. Охридски“ и НИО с участието на ръководствата на тези институции, на зам.-генералния директор на ЮНЕСКО Колин Пауър и над 100 изтъкнати учени и интелектуалци, от които около 60 изразиха своята позиция. Изхождайки от непреходната мъдрост в общочовешките и националните традиции и ценности и тяхното адекватно място в областта на възпитанието, образованието и просветата, в своето изложение на дискусията изказах следната позиция: „Изразявам своята неудовлетвореност от непонятната подмяна на редица места в обсъждания доклад на феномена възпитание с образование и обучение и като категориален изказ, и като смислово съдържание“ (Образованието на XXI век – национални проекции, 1998: 43). Такава тенденциозна подмяна беше направена още в превода на български език на обсъждания доклад на ЮНЕСКО. Във връзка с изказаната позиция, изкушавам се да приведа следния факт, свидетелстващ, че представителят на ЮНЕСКО ме разбра изключително точно и специално ме подкрепи, за разлика от някои тогавашни наши просветни дейци, които с резервираност се отнасяха към възпитанието в системата на образованието.

В своето заключително изказване на дискусията Колин Пауър, официално представил доклада на ЮНЕСКО и най-добре познаващ неговия дух в оригинала, се позова в персонален план на едно-единствено изказване от взелите думата около 60 участници, заявявайки: „Историята на нашето образование, фактът, че сега сме изправени пред огромни задачи за решаване, са предизвикателства, които ни връщат към нещо вече казано от проф. Л. Димитров. Какви ценности трябва да предложим? Какво трябва да бъде обществото на XXI век? Каква е изкристализираната мъдрост, която ние би следвало да предадем по-нататък на следващите поколения? Смятам, че в крайна сметка това винаги означава връщане към нас самите, към нашата сърцевина“ (цит. изт. с. 188). Да, без възпитание, ориентиращо и насочващо съвременното знание, както и изкристализираната мъдрост от вековете към „нас самите“, към „нашата сърцевина“ – няма и не може да има истинско хуманистично образование, каквото е нужно на съвременното човечество. Какво съвпадение с казаното сега и от държавния ни глава!

Трето, усилията си в това отношение през последните години продължих в диалогична форма, предимно на страниците на периодичния печат, най-ве-

че в месечното научно списание „Педагогика“, както и в някои сборници, а като цяло и обобщено на даден етап в книгата си „За Детето, Училището и Възпитанието. (В диалог с педагози, с други научни и културни дейци“ (С., 2005 – 2006 г., 532 с.). Освен това категорията „възпитание“ и научния статут на теорията за него съм разглеждал и обосновавал в релация с други основни понятия и категории в университетския ни учебник „Теория на възпитанието“ (С., 1994 и отново във второто изд., С., 2005).

Казаното по-горе за стореното по тези три начина ми дава основание да твърдя, че без да смятам, че съм направил всичко, не съм се примирявал и освен в пряката си работа като университетски преподавател съм търсил причините за абдикирането от възпитанието, обосновавайки необходимостта от него като процес и дейност, а оттам и като терминология, в ежедневието и при различни други публични изяви.

Съвсем основателна бе и оценката още в края на 2002 г. на ръководството на професионалната организация на учителството ни – Синдиката на българските учители, основаващ се както на своя информация и непосредствени наблюдения, така и на специално проведени още към средата на прехода у нас научни изследвания: „Тревога будят някои силно изразени прояви в поведението на учениците като агресивност, отмъстителност, неискреност, завист, враждебност, егоизъм и други“⁽⁴⁾. По повод на това председателят на СБУ Янка Такева констатира много важната и точна причина и следващата от нея истина: „Сега в училище децата се учат: да четат, да пишат, да смятат и да работят с компютър, да изучават чужди езици, но кой ги учи на добри обноски и маниери, на вежливост, тактичност, на вяра в доброто и справедливостта, на осмисляне на общочовешки нравствени стойности като чест, съвест, дълг, преданост, уважение, почтеност, състрадание, родолюбие и т.н.? Възпитанието е област, която съдържа вековен опит, предаван устойчиво от предците на потомството“. Главният извод, до който се стига и на който се посвещава публикацията, е: „Необходима е национална програма за възпитателната работа в училище“. Прави чест на СБУ, че стигна още тогава до такова важно заключение, и на неговия орган в „Учителско дело“, че така системно отразява проблемите на възпитанието, в т.ч. и във връзка със сега провеждания Международен конкурс за учители „Извънкласните и извънучилищните дейности – за устойчиво качествено обучение и възпитание на учениците“⁽⁵⁾. Заслужава също внимание обстоятелството, че „да възпитава и да насажда добрите нрави“, се вижда като една от основните функции на самата БНТ⁽⁶⁾, която е водеща електронна медия у нас.

2.4. Имайки предвид и подкрепяйки казаното, смятаме, че е нужна сега у нас Комплексна програма за възпитанието на учащите се, осигуряваща социално по-ефективно функциониране на системата на възпитание в училищните, семейните и при другите обществени институции и фактори за развитие и реализация на човешкия потенциал, при водещата и координираща роля на професионално-образователните и възпитателни (училищни и извънучилищ-

ни) институции. Комплексната програма, разработена и осъществявана при координиращата роля на Министерството на образованието и науката (МОН), с участието на Синдиката на българските учители (СБУ) и на всички имащи отношение, в т.ч. неправителствени институции, каквато е и фондация „Човещина“, и утвърдена в основните си положения, произтичащи от предлаганите концептуални тези за възпитанието на учащите се – от Министерския съвет – включва като приложения пакет от програми, конкретизиращи я в съдържателно-възпитателно и в комплексно интеркултурно спрямо всяка програма отношение, в два плана. (За процеса на обучение са нужни специфични разработки, предложени от съответните методики по различните учебни предмети).

а) Програми по посока на основните структуроопределящи развитието на личността компоненти на възпитанието:

- за интелектуално възпитание и културно развитие;
- за нравствено възпитание и културно развитие;
- за естетическо възпитание и културно развитие;
- за физическо и здравно възпитание и културно развитие;
- за трудово възпитание и професионално ориентиране към масови професии за реализация у нас на учащите се с приоритетност: земеделие, скотовъдство, хранително-вкусова промишленост, туризъм и почивно дело, разкриване и популяризиране на културно-историческото ни наследство и др.

б) Програми по посока на другите важни и актуално значими направления на възпитанието:

- за светогледно – атеистично и чрез религиозните ценности възпитание;
- за правна култура и възпитание в демократизъм, с осъзната като необходимост дисциплина на учащите се;
- за екологическа култура и възпитание;
- за полово възпитание на учащите се и сексуална култура на юношите и девойките;
- за възпитание на комуникативна култура при медийното потребление и развитие на комуникабилните способности на учащите се.

(Всички програми се разработват в съдържателно отношение, като се имат предвид националните ни традиции и хуманистичните добродетели, европейските и непреходните общочовешки ценности).

Чрез разнообразната извънкласна и извънучилищна дейност Комплексната програма се осъществява като продължение на цялостния учебен процес с извършваното в часа на класния ръководител и с въвеждането и изучаването в VII и с втора концентричност – в XI клас на интегралния за човешкото поведение предмет „Гражданско образование и възпитание“, включващ знания и основни добродетели във всички възпитателни направления, в т.ч. за същността и историята на религията, за нейните хуманистични ценности и въздействие.

(Наличните агресивност и престъпления сред учащите се и особено осъзнатата необходимост от по-възвишена добродетелност при тях безалтернативно предполагат всичко това).

2.5. Целесъобразно е възстановяването и осъвременяването в съответствие с новите реалности на следните, имащи благотворно възпитателно въздействие върху учащите се хуманно-демократични традиции в нашето образователно дело.

а) Стремеж към засилване и готовност за обществен показ на резултатите от възпитаващия и развиващия характер, които са постигнати при обучението. Във връзка с това целесъобразно е да се препоръча възстановяване, особено в началния курс, на т.нар. „училищни утра“ в края на учебната година, на които гости слушатели са родители, роднини и близки, имащи желание и възможност да видят и чуят учебните изяви и равнището, до което са стигнали техните и родствени деца в процеса на възпитанието и обучението по различните учебни предмети. За разлика от „критичните родителски срещи“ тези „утра“ са приятно родителско, на баба, дядо и др. присъствие, особено в началния курс.

б) Много полезно и хуманно ще бъде да се възстанови и усъвършенства, съобразно новите условия и в по-пълни мащаби, системата на извънкласна и извънучилищна дейност с учащите се, даваща богати възможности за диференцирано развитие на техните заложби, за разширяване и задълбочаване на интересите им в областта на науката, техниката и технологиите, изкуството, спорта, екскурзионно-туристическата дейност и др. Специално внимание в това отношение следва да се отдели за кадровото и материално-техническото осигуряване на извънкласните форми на работа в училище, както и за иновационно възстановяване, в съответствие с новите условия, на нарушения или напълно преустановения статут и осъвременяване на функционирането на бившите централни извънучилищни учреждения и техните подразделения в регионален и общински мащаб, в качеството на:

- Централна станция на младите техники (с добавка) и технологии;
- Централна станция на младите агробиолози;
- Дом за литература и изкуство за деца и юноши;
- Централна екскурзионно-туристическа станция;
- Национален дворец (дом) за работа с децата, регионалните младежки и детски домове и техните специализирани отдели за работа с децата, юношите и учащите се по места, постепенно ставайки приоритет на държавната и местната власт, с подкрепата на неправителствените организации, а така също и на бизнеса.

Възстановяването и иновационното обогатяване и усъвършенстване на извънкласната и извънучилищната дейност с учащите се по линия на всички тези институции е от принципно хуманитарно значение не само за развитието и осъществяването на ученическите дарования в областта на науката, техниката, бъдещия бизнес, изкуствата, спорта, туризма и др., но и за предотвратяване на запълването на свободното време и духовния вакуум при учащите се

с асоциални изяви при безделничеството им, от което предимно тръгват и при което най-вече намират място употребата на дрога, злоупотребата с алкохол, агресията и кражбите, религиозните секти, проституцията и други противобществени прояви на малолетните и непълнолетните.

в) Ориентацията и стремежът да се възстанови и обогати с ново съдържание и форми на изява традиционният празник на славянските първоучители Кирил и Методий – 24 май, Ден на българската просвета и култура и на славянската писменост, предполага за целта да се има предвид още следното:

– затвърждаване на традиционно националния характер на празника като благоприятен ежегоден повод за манифестиране на духовното единение на народа, на основата на писмеността и езика ни, на културно-просветната ни история и приемственост между поколенията в миналото, настоящето и бъдещето;

– значително обогатяване на честването на празника, като в центъра на вниманието по време на празненствата и другите изяви бъдат първоучителите, нашите най-изтъкнати просветни и културни дейци през вековете, през епохата на Българското възраждане, както и най-заслужилите за съвременното ни културно-просветно дело;

– обстоятелството, че 24 май е към края на учебната година, дава благоприятни възможности в навечерието на празника да бъдат показвани пред обществеността най-добрите постижения в многостранната учебно-възпитателна работа, в извънкласната, извънучилищната и напълно самостоятелната културна изява на учащите се. Подобни възможности за възпитателна работа между първия и втория срок са налице във връзка с Националния празник 3 март, а при започване на учебната година от 1 септември има и във връзка с празнуването на Деня на Съединението, на Независимостта и на Будителите, съобразно техния специфичен характер.

г) В целесъобразна субординация с предишни традиции у нас и с оглед на промяната на сега действащата в духа на Закона за народната просвета система за оценяване на дисциплинарната отговорност на учениците е нужно да се обсъди възможността за по-справедлива, по-диференцирана и нюансирана качествена оценка, в т.ч. чрез възстановяване на намаляването на поведението, отразяващо като адекватна такава оценка по възможно най-справедлив начин поведенческият статус на учащите се. (Това ще позволи да се преодолее сегашното нивелиране на учениците с нормално гражданско поведение и тези, които са извършители на сериозни противообществени прояви.)

д) Имайки предвид хубавата българска традиция не само в по-близкото, но и в по-далечното минало, както и опита в някои напреднали страни, препоръчваме по-скоро да се въведат определени, конкретизирани, включително според профила и предпочитанията на отделните училищни общности изис-

квания за външния вид на учащите се в училище и неговото поддържане. В този смисъл целесъобразно е да се проучи опитът и се вникне по-добре в мотивите на различни щати на САЩ, в Япония и някои други напреднали страни, в т.ч. и особено европейски, като Англия, Германия, Франция и др., в които има такива изисквания и които се възприемат и спазват от учениците на съответните училища като нещо не обидно, „униформено“, а престижно. Основанията за въвеждане на такива изисквания у нас, и то с такъв престижен статус според редица граждани, учители, други просветни дейци и родители могат да се очертаят в няколко направления:

- ще бъде продължена хубавата българска традиция за определени изисквания по отношение на външния вид, която обаче може да се съчетае и с отчитането на съвременните, по-демократични и хуманистични тенденции, благоприятстващи за доброволното им спазване;

- при положение че тези изисквания могат да бъдат различни за различните училища, за техните видове и степени, при техния избор и определяне учащите се биха могли да бъдат много активен фактор и за тях те биха били не само с престижен, но и с ангажиращ характер;

- от съществено значение е, че тези изисквания ще бъдат свързани с по-системни грижи за поддържане на външния вид в съответствие с по-издържан естетически вкус и критерии;

- много важно от хуманно-демократична гледна точка е също, че ще бъдат ограничени родителските трудности, произтичащи от огромните различия в материалните възможности на различните семейства и невъзможността на по-голямата част от тях да осигуряват разнообразието от тоалети в училище, което налагат с престижно подчертано самочувствие децата на някои по-богати семейства;

- при наличието на такива изисквания за външния вид държавата би могла по-лесно да окаже определена помощ на социално по-слабите семейства за неговото поддържане. Такава помощ по отношение на облеклото се препоръчва и от Конвенцията на ООН за правата на детето, както и в някои документи на Европейския съюз. С това би се помогнало за преодоляване и на една от причините, поради която някои ученици не посещават редовно училище, чувствайки се потиснати с по-скромния си външен вид, особено в юношеската възраст.

3. Взаимодействието на училището, семейството и обществото – необходимо условие за успешното решаване на възпитателно-образователните проблеми

Постигането на по-висока социална ефективност при възпитателно-образователния процес предполага по-добро и в хуманно-демократично отношение взаимодействие между училището, семейството и цялата общественост. То би следвало да се решава на четири йерархически нива, относително самостоятелни и същевременно намиращи се в определена субординация.

а) На национално равнище:

– включват се цялата социологическа структура, възпитателните влияния и взаимодействия в обществото, стремящи се към възможно по-голяма социална справедливост спрямо младите хора и техните условия на живот и образование;

– отношение и отговорност за възпитанието и образованието на учащите се имат всички държавни ведомства и неправителствени, обществено-политически, търговско-икономически, културно-просветни, здравни, религиозни, спортни и други организации, движения и структури;

– взаимодействието се постига чрез превантивното отчитане на възпитателните аспекти и рефлексия на всички приемани от парламента закони; на съответните постановления и нормативни актове на Министерския съвет; на указите на президента; на решенията и нормативните актове на съдебната власт; при огласяването и формирането на отношение по всичко това от масмедиаите.

В по-конкретен практически план взаимодействието в областта на възпитанието и образованието на това равнище се осъществява при координиращата роля на Министерството на образованието и науката (МОН) с възстановен към него (или към БАН) НИИ по образованието на основата на съответните нормативни документи и Комплексната програма за възпитанието, приета, както посочихме – препоръчително – от Министерския съвет.

б) На регионално равнище:

– включват се регионалните подразделения на МОН, на централните извънучилищни възпитателни учреждения, на различните държавни, обществени и икономически организации, движения, фондации и др. структури;

– отношението им към възпитанието и образованието произтича от нормативните актове и положения, приемани на национално равнище, конкретизирани съобразно спецификата и възпитателните възможности на региона;

– взаимодействието в областта на възпитанието и образованието се постига чрез координацията от регионалните звена на МОН в съответствие с произтичащите отговорности от нормативните документи и решения на национално равнище.

в) На общинско равнище:

– включват се всички образователно-възпитателни учреждения (училища, в т.ч. възпитателните училища-интернати – ВУИ, и социално-педагогически интернати, детски градини, домовете за деца и юноши, центровете за социална превенция, детските педагогически стаи, детските селища „SOS – Киндердорф“, читалища, музеи, библиотеки) и други органи и институции, имащи отношение към тяхната дейност;

– отношението към възпитанието на учащите се произтича и се определя от конкретизацията на Комплексната програма съобразно спецификата и възможностите на общината;

– взаимодействието се постига чрез ръководството и координацията на общинския съвет, на основата на конкретизираната Комплексна програма за възпитанието на учащите се.

г) На училищно равнище:

– включват се училищните, семейните и на локално (районно и квартално – за по-големите селища) ниво компетенции и възможности, непременно обхващащи децата още от 5 години и постигайки по-ефективен образователно-възпитателен континуитет между предучилищните и училищните институции;

– отношението към възпитанието и образованието произтича от взетите на съответните йерархически нива правомерни решения и конкретизирането на Комплексната програма за възпитанието на учащите се съобразно спецификата и възможностите на конкретното училище;

– взаимодействието в областта на възпитанието и образованието се постига чрез по-ефективното възстановяване и обновяване, в т.ч. чрез включване на представители на бизнеса и неправителствените организации – на традиционните български училищни настоятелства, съобразени в структурно и функционално отношение с новите, по-демократични и хуманистични норми и тенденции, отчитайки противоречията, но и позитивното в съвременния глобализиращ се свят.

Възпитателно-образователните функции и взаимодействия на училището, семейството и обществото следва да се разбират и осъществяват в съвременните условия като резултат от синхронизиране на функционирането на обществото като цялостно хуманизирана социологическа структура на различни йерархически нива в съответствие с българската традиция и провежданата настояща, възможно най-цивилизована законодателна и висша изпълнителна политика в областта на образованието и възпитанието, защитавана от съдебната власт и информационно обективно представяна и осигурявана чрез масмедиите – на основата на Комплексната програма за възпитанието на учащите се и при координационно направляващата роля на Министерството на образованието и науката. По такъв начин тази програма, отчитайки съвременните реалности, чрез своите съставни програми на съответните йерархически нива и с усилията и компетенциите на многото и различни специалисти, интегрира в съдържателен и факторно обуславящ план в себе си единството на българската възпитателно-образователна традиция и най-ценното от по-значимите хуманно-демократични идеи и тенденции при възпитанието и образованието в Европа и съвременния свят, някои от които бяха по-конкретно очертани в синтезиран вид. Определено смятам, че новият Закон за образованието у нас следва да осигури солидна правна база за постигане на това, включително отчитайки акцента – и на държавния глава, и на Синдиката на българските учители, и на БНТ както на знанието, така и на възпитанието!

БЕЛЕЖКИ

1. Основните положения на тази концептуална разработка, до която стигнахме в условията на прехода, ги предлагаме да се имат предвид, особено в техните хуманистично-демократични аспекти, от съответните държавни и обществени институции, адекватно на потребностите и убежденията им, при подготовка на Закона и за усъвършенстване на Националната програма за развитието на средното образование и предучилищното възпитание и подготовка, а така също и като се съхрани и ценното от подготовения предишен проектозакон. Като предшества тази Концептуална разработка, препоръчвам да се има предвид и публикацията ми „Образованието и възпитанието на младото поколение, прогресът на цивилизацията и глобализацията“ (Списание на БАН, № 1, 2007 г.), както и някои други, посочени в нея публикации и обосновки, за които ще стане дума и тук по-нататък.
2. Вж. сайта на Президентството.
3. Вж. Димитров, Л.(1996). Традиции, съвременност, възпитание. София.
4. Вж. Учителско дело, бр. 37, 09.12.2002 г., с. 4.
5. Вж. Учителско дело, бр. 9 от 10.03.2014г., с.5.
6. Вж. www.duma.bg, № 62, 15.03.2014, с. 11.

ЛИТЕРАТУРА

Димитров, Л. (1996). *Традиции, съвременност, възпитание*. София
Образованието на XXI век – национални проекции: Публична дискусия. (1998), София: НИО.

FOR A MORE HUMANISTIC ACADEMIC EDUCATIONAL STRATEGY IN BULGARIA

(A Concept Study Assisting the Drawing of a New Education Act)

Abstract. The author of the publication provides a concept study through which he sustains the necessity of a more humanistic *traditional* and *innovative* educational strategy in the drawing of a new Education Act in Bulgaria.

✉ **Corr.-member Prof. Lyuben Dimitrov**
“Foundation Humanity”
j.k.Javorov, bl.26
1124 Sofia, Bulgaria
E-mail: copy@timex.bg